

Жанна Шаладонава

Мінск

**“Хамрыйят” Уладзіміра Жылкі:
кантэкстуальны ракурс**

Хамрыйят – апяванне віна, вершы пра віно і застольныя асалоды – жанр, што ўзнік ва ўсходняй паэзіі. Заснавальнікам яго лічыцца арабскі паэт Абу Нувас (8–9 стст.). Улічваючы канструктыўную стратэгію сучасных даследчыкаў тэрмінам хамрыйят абазначаць корпус тэкстаў віннай тэматыкі ўвогуле, з пэўнай доляй умоўнасці дазволім сабе аднесці да гэтага жанру вершы У. Жылкі, у якіх ідзе гаворка пра віно, вінапіццё. Такіх вершаў ў паэта няшмат, але яны маюць дастаткова яркае мастацка-вобразнае афармленне, пазначаны канцэптуальнай светапогляднай змястоўнасцю, што сведчыць на карысць іх выяўленчага патэнцыялу. Вобразы віна ў літаратурнай традыцыі амбівалентныя, стасуюцца з такімі магістральнымі тэмамі, як жыццё, каханне, сяброўства, веселосць, згуба, вар’яцтва і інш. У семантычнай напоўненасці вобраза ў вершах У. Жылкі, вершы якога *адкрытыя да свету* (А. Бахарэвіч), ключавую ролю адыгрывае арыгінальнасць уласна-аўтарскай трактоўкі і, бяспрэчна, наследаванне літаратурнай традыцыі ў асвятленні гэтай у многім экзатычнай для айчыннага прыгожага пісьменства тэмы, перш за ўсё А. Пушкіну і А. Блоку.

У беларускай паэзіі сфарміравалася пераважнае стаўленне да віна як панскага напою. *Сам заморскае віно ні / І насі саеты*, – адказвае Бандароўна распуснаму князю ў аднайменнай паэме Я. Купалы. Без меры ліюцца віны ў княжацкіх пакоях у купалаўскай паэме “Гусляр”, указваючы на марнасць і непрыстойнасць баўлення часу гаспадарамі. Больш моцныя напоі (“вудка”, гарэлка) у адпаведнасці з нацыянальнай традыцыяй спажываюцца ў творах Я. Коласа (паэма “Новая

зямля” і інш.). Не абыдзена ўвагай пазітыўная змястоўнасць вобраза віна хіба М. Багдановічам, што сведчыць на карысць яго творчых сувязей з паэзіяй французскіх, рускіх сімвалістаў, для якіх характэрна цікавасць да віннай тэмы. Таямнічая прыцягальнасць возера ў аднайменным вершы М. Багдановіча ўзмацняецца арыгінальным аўтарскім параўнаннем, што ўзмацняе адчуванне паўнаты і насычанасці прыроднага жыцця, якое адгукаецца *струн вясёлых пераборам* у чулай душы паэта:

У чарцы цёмнай і глыбокай
Плешча, пеніцца віно;
Хмелем светлым і халодным
Калыхаецца яно¹.

Віно звязваецца мастаком слова з непрадказальнай і хвалюючай стыхіяй творчасці, натхнення, а сіла ўздзеяння сапраўднай паэзіі падобіцца вытанчанай гульні смакаў і водараў, якія з цягам часу робяцца ўсё больш насычанымі і моцнымі:

Верш такі – як дар прыроды,
Вінаграднае, густое, цёмнае віно:
Дні ідуць, праходзяць годы, –
Але ўсё крапчэй, хмяльнее робіцца яно².

Прысутныя ў паэзіі У. Жылкі атрыбуты вінапіцца (хмель, хмельны солад, хмель валасоў, келіх пенны, карчомны чад, вакхавыя ружы і г.д.) як і вершы віннай тэматыкі арганічна ўспрымаюцца ў кантэксце беларускай паэзіі 20-х гадоў. Прыгадаем, шэрагу творцаў у свой час указвалася на непрымальна багемныя адценні мастацкай палітры, недапушчальную цікавасць да варыяцый хмелю, свавольнае апяванне разгулу і чаркі. Падобныя з’едлівыя выпадкі крытыкі бліскуча парыраваў М. Рыльскі, паставіўшы віно ў адзін асацыятыўны рад з малодсцю, узвышанымі памкненнямі, жыццялюбствам і аптымізмам:

Молодість не розпач топить в склянці,
А вином окроплює порив³.

¹ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў: у 3-х т.*, Мінск 1992, т. 1, с. 59.

² Тамсама, с. 120.

³ М. Рильский, *Зібрання творів в двадцяти томах*, Київ 1986, т. I, с. 98.

“Вінныя” вобразы каларытна і ярка афармляюць партрэт лірычнага героя Т. Кляшторнага, актуалізуюць юнацкі максіmalізм і абвострана-насычаную пачуццёвасць успрымання ім жыцця і пакут кахання:

Не глядзі з дакорам, дарагая,
Не глядзі,
Не будзі загубленага мая,
Не будзі...
Не адна ты сэрца хвалявала,
Не адна.
Пі юнацтва палкія бакалы,
Пі да дна⁴.

Стыхія ап’янення дасягае сапраўды касмічных памераў ў паэзіі Я. Пушчы, якога *Сонца віном // Палмяліла* і які марыць:

Пад хмелем моцным-моцным
Мы прыедзем на паўстанак
Новага сталецця⁵.

Хмель і віно шырока прадстаўлены аўтарам неад’емнымі спада-рожнікамі натхнення і апантанага творчага ўзлёту, падкрэсліваюць несумяшчальнасць творчасці з прагматычнай зададзенасцю, рэгламентацыяй і абмежаваннем.

Красу жыцця
Я поўнай чарай п’ю⁶.

Польскі пісьменнік, культуролог Я. Парандоўскі ў сваёй працы “Алхімія слова” тэрэтычна абгрунтаваў дабратворнае ўздзеянне ўмеранага спажывання віна на творчы працэс: *Віно надае палёт, яснасць думцы, і тую асаблівую радасць, якая творыць гармонію, лад, прыемнасць... Стакан добрага віна, выпіты пад час творчасці, расейвае змрок, распальвае ўяўленне, акрыляе думку – ключом пачынаюць біць метафары, разгортваюцца шырокія разгалінаванні самых нечаканых асацыяцый⁷.*

Мудрагелістую дыялектыку пранікнёна-зацікаўленых узаемадачыненьняў паэта і хмельных напояў раскрыў І. Севяранін у вершы “Чые

⁴ Т. Кляшторны, *Сляды дарог*, Мінск 2003, с. 41.

⁵ Я. Пушча, *Збор твораў у 2 т.*, Мінск 1993, т. 1, с. 40.

⁶ Тамсама, с. 134.

⁷ Я. Парандовский, *Олимпийский диск. Алхимия слова*, М 1982, с. 124.

мроі” (1909) з уласцівай яму віртуознай лёгкасцю і вытанчаным адчуваннем смаку і асалод жыцця:

Я п'ить люблю, п'ить много, вкусно,
Сливаясь пламенно с вином –
Но размышляю об одном
И не могу решить искусно –

Да, мудрено решить мне это
(И в этом вся моя вина!):
Поэт ли хочет грез вина,
Вино ли просит грез поэта?⁸

Вобраз віна выступае адной з праяваў дыянісійскага пачатку творчасці У. Жылкі, рэалізаванага праз тэматыку спапяляючай улады натхнення (“Узысці на вогнішча натхнення”), стыхій вихору, ветру ў аднайменных вершах, палкім апяванні кахання і пачуццёвых радасцей жыцця. Магчыма, імпульсам больш разгорнутага і смелага ўвасаблення тэмы сталася навучанне ў Карлавым універсітэце (Прага, 1923–1926). Аналізуючы вытокі “багемна-карчомных рыс” лірычнага героя У. Жылкі, вядомы даследчык яго творчасці У. Калеснік у адным з лістоў звярнуўся да сяброўкі студэнцкіх гадоў паэта Л. Краскоўскай з пытаннем аб наяўнасці ў карчомных матывах аўтабіяграфічнай падаплёкі, на што атрымаў катэгарычнае прырэчэнне. *Яна лічыць налёт рэстараннай багемнасці літаратурным прыёмам. Прыгадваючы асобу паэта, адрасатка падкрэсліла: “Што датычыцца характару: быў бескамтрамісна чэсным з самім сабою, над усё ставіў любоў да народа, да Беларусі*⁹. Даследчык лічыць карчомны зігзаг у творчасці паэта штучным, знешнім літаратурным прыёмам, што аслабіў арыгінальнасць вершаў. Але, як нам думаецца, ва ўвязцы са знешняй літаратурнай традыцыяй апявання віна, вінаграду праяўляецца арыгінальнасць індывідуальна-аўтарскай трактоўкі гэтай універсальнай тэмы.

Па меркаванні Цыцэрона, сяброўская гутарка паміж адукаванымі людзьмі ні з чым не параўнальная па прыемнасці, калі яна суправаджаецца віном. Датаваныя 1925 годам “Пентаметры”, магчыма, адпавядаюць тагачасным настроям, стану душы беларускага паэта.

⁸ И. Северянин, *Сочинения в пяти томах. Том 1. Громокипящий кубок*. Электронный ресурс. – Рэжым доступу: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/severyanin-ss05-01/severyanin-ss05-01.html> – Дата доступу: 05.05.2015.

⁹ У. Калеснік, *Ветразі Адысея (Уладзімір Жылка і рамантычная традыцыя ў беларускай паэзіі)*, Мінск 1977, с. 160.

Выяўленае ў вершы сяброўскае застолле абрамляе глыбокадумныя філасофскія развагі пра хуткаплыннасць маладосці, насычанасць і разнастайнасць форм і праяў жыцця, метафарычным увасабленнем якіх з’яўляецца поўны келіх віна, што надае дадатковую ўрачыстасць моманту:

Келіхі, сябры, паўней! Асыпаюцца яблыняў кветы,
Гіне вясны хараство – бела-ружовы убор,
Дзеці ўздыхаюць па ім, але мудрага яснасць няўзрушна;
Там, дзе распукаўся квет, к восені выспее плод.
Келіхі сябры паўней! Час прызначаны кожнай праяве:
Моладасць прачкі міне. Сталасці прыйдзе чарга!¹⁰

Класічнае афармленне геданістычнага імператыва, праяўленага ў выключным жыццялюбстве, аптымізме і таварыскасці лірычнага героя У. Жылкі, адсылае да напісанай 100 гадоў таму ў 1825 годзе славутай “Вакхічнай песні” А. Пушкіна, якая гучыць дыфірамбам асалодам жыцця і радасцям сяброўства, узмоцненым культавым значэннем віна, што аб’ядноўвае аднадумцаў:

Полнее стакан наливайте!
На звонкое дно,
В густое вино
Заветные кольца бросайте!
Подыдем стаканы, содвинем их разом!
Да здравствуют музы, да здравствует разум!¹¹

Віно афармляе сімволіка-паэтычную інтэрпрэтацыю тэмы кахання ў вершы У. Жылкі “Віно звініць” (1924). Услед за А. Пушкіным і А. Блокам беларускі паэт наўмысна ігнаруе старажытна-грэчаскую традыцыю ўжываць разбаўленае віно:

Адно для нудных рэзанёраў
Віно разбаўліваць вадой.
Я светам недасяжных зораў
Гару іскрыста прад табой!¹².

Лірычны герой верша прапаноўвае каханай насычаную палітру колераў і смакаў *У келіху, да краю поўным, / Чырвона-цёмнае, бы кроў.*

¹⁰ У. Жылка, *Выбраныя творы*, Мінск 1998, с. 81.

¹¹ А.С. Пушкин, *Стихотворения*, Москва 1983, с. 138–139.

¹² У. Жылка, *Выбраныя творы*, с. 71.

Да краю поўны келіх і гасціннае запрашэнне *Прыйдзі і пі!*.. дэманструюць душэўную шчодрасць і шырыню пачуццяў, высакародства героя. У *патаемна-церкнім* *хмелі* чакаецца смелае і відовішчнае здзяйсненне чароўных сноў, заповітных спадзяванняў, высокіх парыванняў духу, насуперак непрыгляднай рэальнасці. Віно выступае як дэкларацыя жыццёвых каштоўнасцей героя, памежна шчырае, палкае выяўленне-адкрыццё ўласнай душы. Эмацыянальнай дамінантай верша выступае агучаная ў канцы натхнёная прага радасцей жыцця, але здзяйсненне гэтага адчайнага парыву магчыма толькі праз ратавальнае пазбаўленне-забыццё сумна-драматычнай рэальнасці:

Праз лёс крывавы і лядачы
Я прывяду цябе к вясне...
О, усё згубіўшы да астачы,
Ты знойдзеш радасці ў віне!¹³

Апошнія радкі верша асабліва выразна перагукваюцца з “Незнаёмкай” (1906) А. Блока, дзе агучана імкненне да жаноцкасці і прыгажосці і здзяйсненне якога таксама магчыма толькі праз сыход ад рэальнасці.

В моей душе лежит сокровище,
И ключ поручен только мне!
Ты, право, пьяное чудовище!
Я знаю: истина в вине!¹⁴

Перыпетыі лёсу, знясільваючая хвароба ўзмацнілі драматычнае гучанне паэзіі У. Жылкі, прывялі да горкага ўсведамлення: *Жыццё – атруты келіх. У дачыненні да віна, як і іншых, больш моцных напояў, актуальнае шырокавядомае выслоўе Парацэльна: Усё ёсць яд і ўсё ёсць лекі. І толькі доза робіць лекі ядам і яд лекамі.* Віно, што было для паэта *ўцехай у няшчасці*, ператворыцца ў напоўнены негатывам сімвал самаразбурэння. Нізвядзенне культавага рытуалу да ўзроўню бытавога п’янства і неад’емных ад яго спакусы і граху, абвастрае жорсткае супрацьстаянне віна і розуму:

Свядомасці горач мацней алкаголю,
Ўжо чарка распутала дзікую волю,
Ўжо мэрам бурштыны ў чарцы налітай,
Някавасць гіне і гора пазбыта.

¹³ Тамсама.

¹⁴ А. Блок, *Стихотворения. Поэмы*, Москва 2004, с. 187.

Свабодны – і згадкі няма аб устрыманні
Бяссорамней рухі, крыклівей жаданні,
І штосьці язык недарэчнае плешча...¹⁵

У выніку мы назіраем, як пад уздзеяннем чаркі мяняецца ракурс успрыняцця рэчаіснасці: ад узнёсла-патэтычнага, вытанчанага яе варыянта ў вершы “Віно звiнiць” (1924) да брутальнага, карыкатурнага ў вершы “Свядомасці горач мацней алкаголю” (1927).

Тэма віна ў паэзіі У. Жылкі мае класічнае эстэтычнае ўвасабленне, знамянуючы праяву дыянісіўскай прагі духоўнага разняволення, жыцця, кахання, услаўленне іх радасцей, вітанне паэтычна-творчага пачатку ва ўспрыманні рэчаіснасці. Віно выступала для паэта атрыбутам прыгожага, магчыма, і багемнага жыцця, сімвалам высокіх ісцін і знакам узвышэння над паўсядзённасцю. Акрамя таго, як вынікае з беларускага паэтычнага кантэксту 20-х гадоў, віно і застольная атрыбутыка прыўносілі свае нюансы ў партрэт лірычнага героя, задавалі філасофскае вымярэнне рэчаіснасці. Піетэт, з якім ставіўся У. Жылка да тэмы, можа быць звязаны з культавым значэннем віна ў хрысціянскай традыцыі і таму *чырвона-цёмнае, бы кроў* віно можа ўспрымацца як адна з варыяцый хрысціянскай вобразнасці ў творчай спадчыне паэта.

STRESZCZENIE

„CHAMRYJAT” WŁODZIMIERZA ŻYŁKI: ASPEKT KONTEKSTUALNY

W artykule mówi się o semantyce toposu wina jako przejawu pierwiastka dionizyjskiego w poezji Włodzimierza Żyłki porównywalnego z atrybutami stylu życia bohemy, symbolem prawdy, znakiem dominacji nad codziennością. Uwagę zwraca oryginalna interpretacja tematu i dziedziczenie tradycji literackiej, głównie Puszkina i Błoka.

Słowa kluczowe: koncepcja wina, dionizyjski początek, miłość, chrześcijańska barwność.

¹⁵ У. Жылка, *Выбраныя творы*, с. 107.

SUMMARY

“CHAMRYJAT” OF WŁODZIMIERZ ŻYŁKA:
CONTEXTUAL ASPECT

The article deals with the semantics of the conception of wine as a manifestation of element of Dionis in the poetry of Vladimir Zhilka. Veins commensurate with the attributes of the bohemian life, a symbol of high truths, marks of the elevation above daily routine. Attention is paid to the author's original interpretation of the conception and the inheritance of literary tradition, especially to Pushkin and Blok.

Key words: concept of wine, Dionis' beginning, love, Christian colourfulness.